

БІБЛІОТЕКА
БЕСІДЫ - 18

ЛЕМКІВСЬКІЙ РІЧНИК 2008

**ВЫДАНЯ ПОСВЯЧЕНЕ
ІСТОРИІ І КУЛЬТУРІ ЛЕМКІВ**

**ДАНИЙ РІЧНИК ПОСВЯЧЕНИЙ
90. РІЧНИЦІ
РУСКОЙ НАРОДНОЙ РЕСПУБЛИКЫ ЛЕМКІВ**

**СТОВАРИШЫНЯ ЛЕМКІВ
КРЕНИЦЯ – ЛІГНИЦЯ
2008**

Ярослав Качмарчык лідер Руской Народной Республики Лемків

Історичне тло

Ярослав Качмарчык вродил ся в Білцареві 29 марця 1884 рока в родині священника Теофіля Качмарчыка (1844-1922).¹ Його мати была Марія з Жегестовских, дівка пароха в Крениці такой през сорок років (1848-1888) і мушынського декана од 1852 рока, священника Віктора Жегестовского (1809-1888). Ярославів дід по мамі был человеком великих плянів, будівничым – частинно за грошы од креницкой здравниці а частинно своїм власным коштом – величавой креницкой муруваной церкви, котра мала быти головным храмом Лемковины, неомало єпархіяльным. Часто на літо з'їжджал там перемыскій єпископ Іван Ступницькій (рядил 1872-1890), а затримувал ся не в здравниці а в одновленій през Жегестовского плебанії, де было дванадцет покоїв і дві кухні. З ближшой і дальшой околиці з'їжджали ся священники зо справами до єпископа, котрых він принимал в сальоні на першым плянтри. Єпископ їздив тіж брычком по селах.²

В 1897. креницку парохію перенял священник Гавриіл Гнатишак (1850-1916),³ котрий з Ярославовым няньом мал пізніше не лем родинны, але тіж політычны і культурны звязкы.

¹Веце про нього Петро Трохановскій, "Теофіл Качмарчык," *Лемківскій календар 1994* (1994): 51-56; Богдан Горбаль, "Теофіл Качмарчык," *Лемківскій річник 2002* (2002): 96-99.

²Веце про нього Богдан Горбаль, "Гавриіл Гнатишак," *Лемківскій календар 2000* (2000): 91-93.

³Степан Шах, *Між Сяном а Дунайцем: спомин* (Мюнхен, 1960): 286.

Священничы родини Качмарчыків, Гнатишаків, Мохнацкых, Венгриновычів⁴ і Дуркотів⁵ спільні з такыма людми як учительське супружество Гассаів і Миколай Громосяк (1846-1924) зо сыном Гавриілом⁶ вели західню Лемковину в культурній, суспільній і політычній працы. Завдякы тым людям Лемкы входили до Повітової Рады в Санчы⁷ і мали голос в справах котры іх дотычыли, хоц голос тот не было легко придбати. В 1911 році свящ. Гнатишак стартувал в выборах до віденської Рады Державы з округу Новий Санч, Ліманова і Гривів, отже з такого округу де Лемкы были меншыном. В першым голосуваню, спосеред десятиох кандидатів дістал він найвекшу кількіст голосів – 4533 з 21013. Повторил то в другым голосуваню коли дістал 4449 з 20202 голосів. Было то можливе з огляду на велике розбитя польской політычноты сцены і попертя для Гнатишака зо стороны деяких польских середовиск. Боліл над тым еден з польских політыків, Ян Стапінскі/Jan Stapiński (1867-1946) котрий в дописі в газеті *Przyjacieli Ludu* писал перед третім голосуванюм: "Wzywamy tedy wszystkich naszych przyjaciół, aby poszli ławą do urny, aby broń Boże, nie przeszedł ks. Hnатыszak w tym polskim okręgu."⁸ Но і не перешол.

В 1911 році на західній Лемковині діяло 57 чытален Общества ім. Михайла Качковского, дванадцет при них існуючых крамниц, пят пожытковых кас і три молочарскы спілкы. Лем од вересня 1909 до вересня 1910 рока, під загальным керівництвом свящ. Василя Куриллы (1861-1940), перепроваджено шість засідань заряду креницкого одділу і три загальны стрічы

⁴Богдан Горбаль, "Емилиан Венгринович-отец і Емилиан Венгринович-сын," *Лемківскій календар 2001* (2001): 128-131.

⁵Богдан Горбаль, "Пару слів о єдній лєній Дуркотів – лемківских священників і суспільно-культурных діячів," *Лемківскій календар 2000* (2000): 70-74.

⁶Замученний в часі II Сьвітової Війны през Німців во вязниці в Кракові. Jarosław Zwoliński, *Łemkowie w obronie własne – zdarzenia, fakty, tragedie: wspomnienia z Podkarpacia* (Koszalin, 1996): 77.

⁷Jan Potoczek, "Kalendarium historii ruchu chłopskiego Sądecczyzny 1884-1918," *Rocznik Sądecki* 12 (1971): 174, 176, 208.

⁸Цитуване за Stanisław Antoń, "Dzieje ruchu ludowego Sądecczyzny w latach 1870-1919," *Rocznik Sądecki* 8 (1967): 104.

членів креницького відділу Общества ім. Михайла Качковського, отворено п'ят нових читален, зорганізовано 10 руських пожарних дружин і дано 50 лекцій в читальнях.⁹

Студії, адвокацка і військова служба

В такій культурній і політичній інтенсивній околиці і родині виховував ся Ярослав. Його няньо, член Повітової Ради і Повітової Шкільної Ради в Грибові, мал все дуже до повіджыня в ріжних справах¹⁰ і мал надію што сынове підут в його шліды. Жебы ся добрі до того приготовити Ярослав, подібні як його братя,¹¹ розпочал студії правничы на Львівськым Університеті, але на шкільний рік 1904/1905 перенос ся до Університету в Інсбруку, де його записано під іменом Jaroslaw Katschmartschuk.¹² Про його студії в Інсбруку знаме лем то, же мал там якусу гонорову справу, котра закінчыла ся поединком. Певно не барз ся того подабало його вітцо і лем по двох семестрах Ярослав вернул до Львова, де оборонил докторат 26-ого липця 1908 рока.

Уж місяц пізнійше зачынат Качмарчык свою першу працу конципієнта в Выжшым Краєвым Суді в Грацу.¹³ Каждый доктор права в Австро-Угорській Монархії мусіл сім років пра-

⁹Отчеть о дѣятельности Общества им. Михаила Качковского за время отъ 16 (29) сентября 1910 г. до 15(28) сентября 1911 (Львов, 1911): 22.

¹⁰Helena Duć-Fajfer, *Literatura łemkowska w drugiej połowie XIX wieku i na początku XX wieku*, Prace Komisji Wschodnioeuropejskiej PAU 7 (Kraków, 2001): 95, 289, 343-344, 371.

¹¹Любомир (1878-19??) был помічником нотаріюша в Сьнятиню в 1914 року а по войні нотаріюшом в Дынові, Владимир (1892-19??) был студентом коли зачала ся Перша Сьвітова Война, студії скінчыл по войні і по практыці і зданю екзамінів вписаний был на листу адвокатів в Торуню (1933), а пізнійше в Кракові (1940).

¹²Потвердил того Peter Goller, Peter.Goller@uibk.ac.at, з Архівум Інсбруцкогo Університету в е-маїлі до Александра Качмарчыка з 20 мая 2008.

¹³О місцях і часі праці Качмарчыка в ріжних судах і приватных канцеляриях перед Першом Сьвітовом Войном знаме зо списку през нього самого спорядженого для Ізбы Адвокацкой в Кракові з 6 квітня 1920 рока. Документ тот од той-же Ізбы Адвокацкой придбал його сын, Александер.

цувати як конципієнт і аж товды допущаний был до екзамену, по котрого зданю вписуваний был на листу адвокатів. Зачынал Качмарчык високо бо Выжшых Краєвых Судів было в цілій Австро-Угорській Монархії лем девят а выжшом од них інстанційом был лем Суд Найвыжший во Відни¹⁴ В Выжшым Краєвым Суді вырокы выдавало пятьох судів. В Грацу працювал до 29-ого вересня 1909 рока, або як сам пізнійше порохувал, еден рік, еден місяц і штыри дни.

В тым самым тіж часі пішол Качмарчык до армії. Не было певно легко погодити практыку в суді з військовим школьніньом, але видно было то можливе. Качмарчык зголосил ся до войска як доброволец до спеціального єднорічного програму для будучых офіцерів. На єднорічну службу могли приходити едукуваны добровольці з богатшых родин,¹⁵ котры сами мусілі собі придбати мундур, зброю і іджыня, а в замін за то могли vybrати одділ, в котрым хотіли служыти і скоро авансували. Медже 1889 а 1910 роком з Галичыны пішло до армії деси 12-13 тысячы єднорічных добровольців. Нормальні розпочынали они школіня першого жолтня і перше ставали єднорічным добровольцьом капральом/einjährigfrewilliger Corporal. Качмарчык тіж так зачынал, але правдоподібні зголосил ся на службу вчаснійше, може одраз по обороні докторату. Выбрал він артилерію і знаме же 23 липця 1909 рока был в Загребі одкале послал картку зо своїом знимком до свойого швагра, священника Іоанна Гнатышка (1879-19??), котрий

¹⁴Włodzimierz Godlewski, *Austryackie prawo procesowe cywilne: podręcznik systematyczny dla nauki i praktyki* (Lwów, 1900): 74.

¹⁵Згідні зо *Шематизмом Всего Клира греко-католического Епархії Соединеных Перемыскои, Самбѣрскои и Сяндѣцкои 1909* (Перемишль, 1908): 253 няньо Ярослава мал в Білцаревій 23 гектарів орного поля, 10 гектарів лук, 8 гектарів ліса, веце як гектар огороду, додаток з касы 1490 корон і од 1880 року став што мал 240 квадратных метрів (з того ставу, початком Першой Сьвітовой Войны шандаре спустили воду глядаючы російських золотых рублів). Кількіст поля / лук /ліса і додаток з касы не ріжнили ся барз од того што мали в тым часі священники в інчых парохіях. Можливе што свьщ. Теофіль Качмарчык докупил до парафіяльного маєтку веце землі бо з родинных інформацій выходит, же мал він 50 гекратів орного поля і 14 гектарів ліса. В 1913 року побудувал плебанію.

в тым часі помагал своєму вітцю провадити парохію в Кре-ниці. В тым часі Качмарчык был уж сержантом кадетом / Kadett-Feldwebel, отже перешол ріжне школіня, здал экза-міны і вказал практычне войскове знаня. Звычайні така особа пару місяци пізнійше, по закінчынню спеціального курсу зо ступньом хорунжого резервы/ Reservefähnrich переходила до резервы а по деси трьох роках была піднесена до ступня по-ручника резервы/Leutnant in der Reserve. Здає ся, же Кач-марчык того додаткового курсу не зробил бо в маю 1914 рока был записаний в списку австро-угорской армії як Dr. Jur. Jaroslaw Kaczmarczyk Kadett in der Reserve приписаний до Першой Бригады Легкой Артилерии/Feld-haubitz-regiment Sergius Michailowitsch Größfürst von Ruß-land Nr. 1 в Кракові.¹⁶

Вертаючы до 1909 рока, Качмарчык поїхал з Загреба над Балатон 26 липця, а пізнійше зробил собі перерву аж до ли-стопада, коли піпшол до роботы в Окружном (колегіальным) Суді в Новым Санчы. Таких судів было в Галичынні вісем. Робил там до 16-ого лютого 1910-ого рока. Пізнійше Качмар-чык продолжал практыку в Повітовым Суді в Перемьшли, де робил од 12-ого мая до 8-ого серпня 1910 рока. Повітовы суды были найнижшом юридичном інстанцией в Австро-Угор-ській державі. Своім діяньом обнимали они простор менший од повіту і зато каждый повіт мал 2-3 такы суды. Справы деци-дувал в них лем еден судя, котрий міг мати помічника.

Іщы перед закінчынном працы в Повітовым Суді в Пе-ремышли зачал Качмарчык робити (1 VII 1910) в приватній канцелярії доктора Кирила Черлюнчаевича (1869-1950) в Перемьшли, де робил рік і штыри місяці до 1-ого листопада 1911 рока. През канцелярию Черлюнчаевича перешли тіж

¹⁶Тоту інформацію подал (на підставі *Schematismus für das k.u.k. Heer und für die k.u.k. Kriegsmarine für 1914* [Wien, 1914]) і поміг описати знимкы Glenn Jewison, glenn.jewison@btinternet.com, спілорганізатор інтернетовой страны „Austro-Hungarian Land Forces 1848-1918,” <http://www.austro-hungarian-army.co.uk/>. По-смот тіж на Michał Baczkowski, *Pod czarno-żółtymi sztandarami: Galicja i jej mieszkańcy wobec austro-węgierskich struktur militarnych 1868-1914* (Kraków, 2003).

інчы Лемкы в тым др Орест Гнатишак (1887-1942) і сын сестры Ярослава Качмарчыка, Олены – др Владимир Мох-нацкій.¹⁷ Од 18-ого листопада 1911 рока до 9-ого грудня 1912 рока Качмарчык працювал в приватній канцелярії правни-ка Менцинского¹⁸, але не знаме в якій то было місцевости. Здає ся што літом 1912 рока был в Росії, медже інчыма на Крымі. Од 12-ого грудня 1912 рока до 17-ого мая 1913 рока робил в Краевым Суді во Відни, одкале переїхал до Нового Санча правдоподібні до приватной канцелярії доктора Са-муеля Гольдфінгера/Samuel Goldfinger і робил там од 5-го червця до 31-ого серпня 1913 рока. Лем по пару днях пер-ервы зас пішол робити до меценаса Менцинского, в котро-го был од 3-ого вересня 1913 рока до 1-ого серпня 1914 рока.

Іщы перед Першом Сьвітовом Войном Качмарчык влу-чыл ся в суспільну діяльність на Лемковині і был едным з ак-тивнішых русофільских діячів молодшого покоління (вро-дженых медже 1860 а 1890-тыма роками). Остал він дирек-тором Лемківской Касы в Горлицях і был едным з русо-фільских мужів довіря на горлицкій і ясельській повіт діючы з такыма людми як грекокатолицкы священники Теодор Дуркот (1869-1924) зо Ждьні, Маріянь Мышковській (1878-по 1947) з Ростайного і Михайло Юрчакевич з Чорного.¹⁹

¹⁷Не треба його мылити з інчым доктором права о тым самым імени і назвиску, Włodzimierz Mochnacki (1866 Толстолуг, Тарнополь-1934 Львів), котрий студи-ювал право на Ягайлоньскым Університеті, оселил ся во Львові, был банкером, в 1911 остал першым председателем Звязку Польских Адвокатів/Związek Adwokatów Polskich і был директором Галицкой Касы Ощадности / Galicyjska Kasa Oszczędności. Його біографію подал Adam Redzik в *Słownik Biograficzny Adwokatów Polskich*, том 2, зошыт 3/4 (2007).

¹⁸Правдоподібні ходит о вродженого в Маластові сына свящ. Осифа Менцин-ского (1857-1903). Иван Теодорович, “Лемковская Русь,” *Научно-литературный сборник Галицко-русской матери* 69/8 (Львов, 1934): 15.

¹⁹Ярослав Мокляк, “Російське Православя на Лемківщині в 1911-15 роках: політичні аспекти його розвитку,” *Лемківщина* 19, нр 1 (1998): 5; Anna Veronika Wendland, *Die Russophilen in Galizien: ukrainische Konservative zwischen Österreich und Russland, 1848-1915*, Studien zur Geschichte der Österreichisch-ungarischen Monarchie 27 (Wien, 2001): 344.

Перша Сьвітова Война

Военны роки Ярослава не сут добрі знаны. Початком войны, так як чысленны інчы Лемкы, был арештуваний і вязнений в Санчы.²⁰ Просто з вязниці післано го до войска. Його отец писал пізнійше: "(...) Моіх штырьох сынів покликвали до войсковоу службы і в такій спосіб з „найвекшых ворогів державы” перероблено іх на ей найліпшых оборонців. (...)”²¹ Здае ся же Ярослав брал уділ в боях в Карпатах в часі зимовой кампанії 1914/15 року, де хыбаль был ранений і одсланий до Ужгорода.

Початково вязнений в Талергофі, од 11 листопада 1914 р. о. Теофіль Качмарчык вязнений был зо женом в Гнас/Gnas, одкале перший раз позволено му післати лист 13 квітня 1915 рока.²² Ярослав, як лем дознал ся де тримают його вітця післал му лист і 300 корон од себе і брата Теофіля, але не знал ци то дішло. Зато з Ужгорода післал тіж картку 8-го червця 1915 р. зо свойом знімком просячы, жебы отец написал до брата.²³ 19-го червця 1915 рока Качмарчыкы дістали другу картку зо знімком Ярослава, тым разом адресувану до *Liebe tata*. Писал на ній, же том знімком переконуе ей же жые і же того самого дня лишат Ужгород і хыбаль переіхат до якысого шпытала, одкале напише.²⁴ На його груди видно золотий або срібний медаль за одвагу. На жаль дальша його военна доля не є знана. Не є го в списку офіцерів Австро-угорскоу Арміі на 1916 рік.²⁵

²⁰Н.М.Пашаева, *Очерки истории русского движения в Галичине XIX-XX вв.* (Москва 2001): 160, тіж на Інтернеті http://ukrstor.com/ukrstor/paszaeva_очерк-х.html. Інформація тота взята є зо списку Романа Д. Мировича, *Алфавитный указатель жертв австро-мадьярского террора во время первой мировой войны 1914 - 1918 гг. на областях Галицкой и Буковинской Руси с биографическими и библиографическими данными*, Львов, 1954-1960. 488 ст. Машинопис.

²¹Свящ. Ф. Качмарчик, “Письмо из старого Краю” *Правда* 19, нр 6 (Olyphant, Pa., 30 I 1920): 3.

²²“Вісти о узниках,” *Правда* 14, нр 63 (Olyphant, Pa., 24 VIII 1915): 3.

²³Картка зо знімком і текстом по німецкы в родинній збірці Александра Качмарчыка.

²⁴Картка зо знімком і текстом по німецкы в родинній збірці А. Качмарчыка.

²⁵Тоту інформацію подал (на підставі Ranglisten des Kaiserlich und Königlichen Heeres 1916 [Wien, 1916]) Glenn Jewison, glenn.jewison@btinternet.com.

Руска Народна Республика Лемків

По войні і падіню Австро-Угорскоу Монархії, Лемкы разом з іх русиньскыма братми по полудньовій страні Карпат так як інчы народы центрально-східньої Европы спостерігали нездецидувану повоенну політычну ситуацію як можливист задбання о свою власну політычну долю. Зато Качмарчык разом з інчыма лемківскыма діячами зачали організувати лемківскій політычний рух.²⁶ На великій стрічы во Фльоринці (5 XII 1918), котру Качмарчык поміг зорганізувати, задеклярувано: “Не хцеме ани Мадярів, ани Поляків і не знаме ниякой України.” Організувати ся натоміст зачали Рускы Рады з цілю адміністрування Лемковины.

В тым часі Качмарчык был председателем Рускоу Рады в Білцареві. Як дуже інчых Лемків в тамтых часах, він чул культуровий звязок з Росиянами і попелал звязок з демократычным Росийом. З огляду на то, же в тым часі не было то можливе, Качмарчык попер тымчасове, інче розвзяня, звязок з новом Чехословацком державом і зато 21 грудня 1918 рока был він з інчыма лемківскыма діячами в Пряшові, де створено спільну для Лемковины і Пряшівщыны Карпаторуску Раду. Лем пят дни пізнійше Качмарчык был уж в Саноку, де брал уділ в стрічы русофільскых діячів а дакус пізнійше выбраний был до триособовой лемківскоу делегации на Парыску Мирну Конференцію, котра одначе николи там не поіхала.²⁷ В січны 1919 рока Качмарчык председателювал уж Грибівскій Повітовій Рускій Раді і іздил до Кракова, жебы інформувати польску адміністрацію о лемківскій політычній діяльності. Качмарчыковом сьмілом діяльністю заінтересувала ся в лютым 1919 рока

²⁶Веце про тоты події в Bogdan Horbal, *Działalność polityczna Łemków na Łemkowszczyźnie 1918-1921* (Wrocław, 1997), тіж на Інтернеті <http://lemko.org/pdf/horbal97.pdf>.

²⁷Лемків репрезентувала там делегация з Америки. Веце про тоту чытай в Bogdan Horbal, “Sprawa łemkowska na konferencji pokojowej w Paryżu w 1919 roku,” *Wrocławskie Studia Wschodnie* 8 (Wrocław, 2004): 139-164.

польська поліція з цілю: "Przedłożenia w możliwie najkrótszym czasie obszernego, dokładnego i prawidłowego materiału świadczącego o antypaństwowej działalności." В марці 1919 рока Ярослав Качмарчык переняв керівничу роллю в лемківській політичній діяльності і прибував знайти *modus vivendi* з Поляками. Разом з братом Владимиром брав він активний уділ в лемківських стрічах в марці, в часі котрых дали декларувано жаданя прилучення Лемковини до Чехословаччини і дискутувано такы річы як несплачыння податків польській державі і не браня през ню лемківського рекрута. Качмарчыкы постерігали польську владу над Лемковином як чужу і зато 13 марця 1919 рока Ряджуча Комісія в Кракові наказувала Староству в Горлицях: "(...) przeprowadzenie odpowiednich dochodzeń i ewentualne odstąpienie sprawy Prokuratury Państwowej z powodu zachodzących znamion zdrady stanu. Ewentualnie zarządzić należy internowanie Władysława i Jarosława Kaczmarczyków."²⁸

Хоц Качмарчыка товды не арештувано, до вязниці трафили інчы лемківскы діяче, свящ. Михайло Юрчакевич (1869 - по 1947) і свящ. Димитрій Хыляк (1866-1955). Здає ся што під конец мая 1919 рока повюл Качмарчык лемківску делегацію до Прагы²⁹, а початком червця стрітил ся в Креници з представителем Американської Допомоговой Організації Герберта Гувера, капітаном американської армії Меріаном Г. Купером/ Merian G. Cooper (1893-1973) і звернул його увагу на планне трактуваня Лемків през польську адміністрацію спеціальні як ходит о приділ іджыня і жадал жебы Мирна Конференція в Парыжы дала Лемкам можливіст децидувати про себе до часу прилучення до Росії.

²⁸Bogdan Horbal, *Działalność polityczna Łemków...*, с. 65.

²⁹Ministerstwo Spraw Zewnętrznych, Warszawa, 30 czerwca 1919, No. D.7082/III/19. Archiwum Akt Nowych, Komitet Narodowy Polsaki, t. 47. Копю того документу, уж по напечатаню мойой праці о лемківських республіках, переслал мі Marek Kazimierz Kamiński, автор праці: *Konflikt polsko-czeski 1918-1921* (Warszawa, 2001).

Пізном осіню 1919 рока Лемкы зас підняли свою діяльність, а імпульс до того дал делегат з Америки, Віктор Гладик (1873-1947), з котрым Качмарчык їздив до Варшавы, жебы найти дары пересланы през американських Лемків. З огляду на то, што польська сторона брала рекрута на Лемковині Качмарчык поїхал зас до Варшавы, правдоподібно на початку січня 1920, де в Міністерстві Войсковых Справ поінформовано го, же Лемкы не будут браны до польского войска. Правдоподібно в часі той подорожы, маючы на увазі придбаня працы під польском адміністраційом, Качмарчык здал адвокацкій екзамін, як ся здає в Кракові (24 I 1920).

В січні і лютым Качмарчык пару раз зъявил ся в Горлицях, де, згідні з рапортом Староства: "Szerzył śmiało zasady antypaństwowe i wpływał ujemnie swą działalnością na innych."³⁰ Правдоподібно противставлял ся він браню Лемків до Польского Войска і зато Староство в Горлицях дораджало што: "Należy nad nim rozciągnąć ścisłą kontrolę i postąpić w razie ujemnych spostrzeżeń z całą energią."³¹

Качмарчык одначе далі робил своє. З огляду на ріжницю в тым што заряджали центральны польскы власти, а тым што робили льокальны, поїхал він зас до Варшавы з Віктором Гладиком. Там 20 лютого 1920 рока конферувал в Міністерстві Войсковых Справ з полковником Юзефом Рыбаком (1882-1953), котрий потвердил што до Польского Войска ма ся брати лем Поляків. З огляду на передолжуючы ся проблемы з льокальным польском адміністраційом, за намовом Качмарчыка і др Захарія Копыстяньского, на стрічы во Фльоринці покликано 12 марця 1920 рока політичну організацію - Головну Раду Лемківской Руси/Начальный Совѣт Лемковской Руси, в склад котрой вошло 26 осіб, з котрых пят выбрано до Выконавчого Комітету/Исполнительный Комитет. Др Ярослав Качмарчык остал його премьером. Рада, котрій підпорядкували ся Лемкы,

³⁰Bogdan Horbal, *Działalność polityczna Łemków...*, с. 77.

³¹Ibidem

жадала визначити польсько-лемківської границі, заборонила лемківським учителям складати присягу на вірність польській державі і передо вшиткым противставяла ся браню Лемків до польского войска. Польска адміністрация одначе того ігнорувала і зміряла до полной інтеграції Лемковини і Лемків з польском державом.

2-ого квітня 1920 рока звернул ся Качмарчык до Ізбы Адвокацкой в Кракові о вписаня на листу адвокатів. До листу долучыл пятнадцет документів і писал: "Ze względu na to, iż w czasie wojny zaginęły mi świadectwa z egzaminów rządowych, a wydobicie duplikatów naraziłoby mnie na wielkie koszta i stratę czasu, przeto przedkładam indeks."³² В одповіди на Качмарчыкове прошыня Ізба Адвокацка одписала: "Celem załatwienia podania o wpis na listę adwokatów prosimy o wyjaśnienie czym Pan się zajmował w dniu do którego policzono Panu czas służby wojskowej tj od 31/10 1918 i przedłożenie świadectw i dokumentów zajęcie to stwierdzających."³³ В одповіді Качмарчык написал:

"Stosownie do polecenia Świątnej Izby mam zaszczyt donieść, iż od 31go października 1918 przebywałem stale w Binczarowej u mych rodziców częścią z powodu notorycznej niemożności otrzymania pracy koncypienta, częścią zaś z tego powodu że chciałem się przygotować do egzaminu adwokackiego. Pomagałem więc rodzicom w prowadzeniu gospodarstwa oraz przygotowywałem się do egzaminu adwokackiego jaki złożyłem 24go stycznia 1920 roku."³⁴

З огляду на продолжаюче ся Карчмарчыкове "газдуваня" в Білшареві і околиці был він, разом зо свяцц. Димитрийом Хыляком і Миколаіом Громосяком, арештуваний през польскы власти 6-го січня 1921 рока. По шестьох місяцях поставлено їх перед судом в Санчы, оскаржених о *zdradę główną*. В часі процесу Качмарчык повіл медже інчыма: "(...) Za winnego nie uważam się, a wręcz przeciwnie posiadam pełnię przekonania

³²Лист з 2-ого квітня 1920. Тот і інчы документи з Ізбы Адвокацкой в Кракові придбал Александер Качмарчык.

³³Лист з 8-ого квітня 1920. Документ з Ізбы Адвокацкой в Кракові.

³⁴Лист з 12-ого квітня 1920. Документ з Ізбы Адвокацкой в Кракові.

i świadomość, że wszystko co robiłem było całkowicie legalne. Dlatego też postępowalem otwarcie. (...)"³⁵ Вшиткых трьох підсудных звільнено підкрісляючы, же выполняли они жычыня свойого народу.

По Республиці

По падіню республицы Качмарчык прібувал далі організувати Лемків. 18 жолтня 1922 рока отворил загальнолемківську стрічу для повітів горлицкого, грибівского і новосанчівского. Мала она місце в готели Wiktoria в Креници а присвячена была выпрацюваню становиска "Русинів Землі Лемківської" взглядом зближаючых ся wyborів до польского парляменту. До окружного комітету Галицко-Русской Народной Організації, котрий товди там завязано, выбрано медже інчыма Качмарчыка і Методія Трохановского (1885-1947)³⁶, але їх дороги пізнійше розышли ся. На стрічы заряджено бойкот wyborів а мала фрекфенция вказала брак акцептациі польской державы серед Лемків.³⁷

В 1923 році Качмарчык был в Америці репрезентуючы родину емігранта котрий гмер, а о доробок його жытя выступлювала так родина в Америці як і в Польщы. Згідні з переказом другой жены Качмарчыка справа тота была згадана в *The New York Times*, але не находиме на того потверджыня хыбаль же перекручено в дописі його імено. Може тіж быти же Качмарчыка не згадувано бо такой справы, як адвокат з заграниці, не міг бы сам провадити. Правдоподібні нанял він там якусу американьску адвокацку канцелярию або адвоката. В часі його перебуваня в Америці мал місце в Нью Йорку Лемківській Зъзд зорганізуваний через русофільскы круги, на котрым Качмар-

³⁵Bogdan Horbal, *Działalność polityczna Łemków...*, с. 107.

³⁶Веце про нього Богдан Горбаль, "Методий Трохановскій," *Besida* 7, nr 3-4 (1995): 4-5.

³⁷Jarosław Moklak, *Łemkowszczyzna w Drugiej Rzeczypospolitej. Zagadnienia polityczne i wyznaniowe* (Kraków, 1997): 46, 149-150.

чык был, але не прыняў яго прэсідатэльнасці. В Амерыцы нашоў час поїхати над водопад Ніагара і такой вернуў доміў.

Здае ся што в тым часі был уж женатий з Александром Ціханьском, дівком лемківскаго діяча в час Рэспублікі, прэсідатэля Руской Рады в Крениці і його політычнаго спілпрацівніка – Александра Ціханьскаго (1863-1947).³⁸ В другій паловіні рокаў двадцятых Ціханьскій прадолжаў супільну діяльність серед Лемків спілпрацуючы з такіма блізкіма Качмарчыкові під взлядом поглядів людми як свящ. Роман Прислопскій (1866-1941) з Жегестова, свящ. Еміліян Венгрінович (1887-1961) з Мохначкы і свящ. Владимир Мохначкій (1870-19??) з Теліча,³⁹ але Качмарчык до них не долучыл.

В жолтні 1926 Качмарчык мал брати уділ в стрічы в Крениці, де україньскы діяче такы як свящ. Іван Качмар (1883-1944) заміряли створити Повітовий Союз Кооператив. Як што фактычні был на тій стрічы нияк не мож згодити ся з далекіодучом конклюдзіом Ярослава Мокляка⁴⁰, же Качмарчык перешол на україньскы пазыціі. Заперечат тому його сын.⁴¹

Під конец рокаў двадцятых дішло до здаріня, котре выклікало шок в Качмарчыкові родіні і серед його прыятелів. Лишыл він свою першу жену і в 1930 або 1931 оженил ся з Адельом Завадзком (1912-1989) з польско-словацкой роді-

³⁸Ціханьскій был очным дохторьом, котрий перше провадил медичну практыку в Познаню, де од 1891 был членом Познаньскаго Товариства Приятелів Знань, але перед Першом Сьвітовом Войном перепровадил ся до Крениці, де нащадкы його родіны мали дім ішы в 1981 році. Antoni Gašiorowski, ed., *Veritate et scientia: księga pamiątkowa w 125-lecie [1857-1982] Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk* (Warszawa-Poznań, 1982): 144 і інформация од сына Ярослава Качмарчыка, Александра.

³⁹Józef Hampel, "Udział mieszkalców wsi sądeckich w wyborach sejmowych 1919-1930," *Rocznik Sądecki* 30 (2002): 90. Автор, выразьні не розуміючы льокальной сцены політычнай, пише же закладали они читальні Просьвіты. Ходило, очывидно, про читальні імени Качковскаго.

⁴⁰Jarosław Moklak, *Łemkowszczyzna w Drugiej Rzeczypospolitej. Zagadnienia polityczne i wyznaniowe* (Kraków, 1997): 109, 190.

⁴¹В е-маілі до автора того допису (29 мая 2008) проф. Качмарчык писал: "Moklak is dead wrong! And you can tell him I told you so. He remained a Rusophile."

ны, правдоподібні з Мушыны. З прычыны того, же Церков Греко-Католицка не хотіла йому дати розводу поїхал він аж до Вільна, де перешол на віру протестанцку (евангелицко-аугсбургску). З того другога звязку вродил му ся в 1932 році сын Александер (з першого звязку не мал діти). Розвід, зміна віры і новий звязок выальсеньувал го в лемківскым середовіску, так што в роках тридцятых не видно го в ниякій супільній лемківскій діяльності, хоц деякы звязкы прібувал утримувати. Прикладово, сына дал кстити в креницкій грекокатолицкій церкви а за хресного взял йому др Ореста Гнатишака, з котрым, як ся здае, не згаждал ся што до леніі політычнай і національнай, далі принципіяльні тримаючы ся русофілізму.

4-ого січня 1933 рока Качмарчык перенюс свою канцелярію до Крениці на улицю Пілсудскаго а замышкал з родином при улици Відок 25. В Крениці провадил тіж свою канцелярію др Орест Гнатишак (вписаний на листу адвокатыв в 1928 році) і такой было там двох лемківскых адвокатыв до часу войны.⁴² Крениця давала векший контакт зо сьвітом як Мушына і певно ліпшых кліентів. Можливе же в наступстві справы з 1923 рока Качмарчык выробил собі опінію правніка, котрому мож завірити судову справу в Америкі. В 1935 році нанял го Тадеуш Анкевіч / Tadeusz Ankiewicz з Познаня, жебы поміг дістати грошы належачы до його брата Едмунда Анкевіча, котрий гмер в Льос Анджелес 17-го мая 1935 рока. Не знатя як ся тотя справа закінчыла, бо Тадеуш Анкевіч просил о поміч тіж інчых правників, в тым американьскаго правніка Стівена Б. Декслера/Stephen B. Dexler з фірмы Heris Research & Recovery Bureau, котрий в 1938 році без поведжыня судил Анкевіча за то, же перше нанял го до справы а пізнійше взял когоси інчого.⁴³

⁴²Качмарчык і Гнатишак згаданы сут як адвокаты в Крениці в: *Lista adwokatów okręgu Sądu Apelacyjnego w Krakowie* (Kraków, 1939): 49.

⁴³"Dexter v. Ankiewicz," *Pacific Reporter 2nd series*, v. 79 (St. Paul, Minn., 1938): 402.

Друга Сьвітова Война

Подібні як дуже інчых люди в Польцы, Качмарчык думал, же война закінчыт ся за пару місяці як Франція і Велика Британія отворят другій фронт. Коли лем почув він в радіо о войні, спакувал родину, казал госпосі пильнувати дім і выйхал зо женом і сыном до Кракова, жебы быти як найдальше од фронту. В Кракові сіли они на потяг до Варшавы, де были еден ден, коли Німці бомбардували уж місто. З Варшавы потягом поіхали до Білогостоку, а одтамале на фарму знаэмого коло Волковыска (тепер на західній Білорусі). Коли были на тій фармі, Советы вошли до Польцы (17 IX 1939) і неодолю советскы танкы перешли през село де мешкали. Як скінчыла ся борба, Качмарчык забрал жену і сына до Львова, де мали родину, Гнатишаків.⁴⁴ Качмарчык не мал часу розозріти ся де далі іхати, коли 23-го лютого 1940 рока, перепроваджаючы характеристичну для своїх діянь чыстку, арештувало го НКВД.⁴⁵ Тымчасом НКВД рыхтувало наступну акцію переселіня до Казахстану, котрой підлігали родины:

“(…) zbiegłych poza granice ZSRR (w tym pod okupację niemiecką), pozostających w niewoli niemieckiej lub radzieckiej, internowanych na Litwie lub Łotwie, aresztowanych przez władze radzieckie, oficerów i podoficerów wojska i policji, urzędników państwowych i samorządowych, działaczy społecznych, gospodarczych i politycznych, nauczycieli wszystkich typów szkół i uczelni, kupców i przemysłowców, a także

⁴⁴Не знатя котрый то был Гнатишак. Якисий Гнатишак (імя не є дане) был арештуваний і 10-ого лютого вывезений на Ураль. *Z Kresów Wschodnich RP na wygnanie: opowieści zesłańców 1940-1946* (Londyn: Ognisko Rodzin Osadników Kresowych, 1996): 254.

⁴⁵Е-майл Александра Качмарчыка до автора, 3 VI 2008. Арешт Качмарчыка потверджений є през Оśrodek KARTA в бази даных: *Indeks Represjonowanych: Centrum informacji o obywatelach polskich represjonowanych w ZSRR*, <http://www.indeks.karta.org.pl/szczegoly.asp?id=87709>, а інформация походит з *Wykaz spraw prowadzonych przez organa NKWD Zachodniej Ukrainy i Białorusi (wybór z Księgi Rejestracji Spraw Archiwalno-Śledczych NKWD ZSRR)*, kopia Ministerstwo Sprawiedliwości RP і Оśrodek KARTA, ZUB -/426/301/11.

pewną ilość rodzin chłopskich. Za rodzinę uważano wszystkich spokrewnionych z daną osobą i zamieszkałych w jej mieszkaniu.(...)”⁴⁶

Акцію тоту розпочато в ночы з 12-го на 13-го квітня і такой уж 13-го квітня депортувано Качмарчыкову жену і сына до місцевости Большая Буконь, в семіпалатинській області Казахстану. Там Александер пішо до школы, а його мама працювала в совхозі, перше на газдівці, а пізнійше в фабрьці сыра. В 1941 році перенесли ся до місцевости Кокпекты, лежачой на полудньовий-схід од Семіпалатинська, де Аделя працювала як кельнерка. По тым як Александер захворіл на туберкульозу, перенесли ся они до самого Семіпалатинська, де Александер переюл векшіст часу в санаторії а його мати робила як домова поміч.

В літі 1942 рока Аделі Качмарчык повело ся дістати візу, втовды коли польскы родины могли виїжджати до Ірану, де одраз выйхала зо сыном. Іхали они потягом през Ташкент і Асхабат до Красноводска, оджаль попльнули през Каспійске море до перского (іраньского) порту Паглаві/Bandar-e Pahlavi (тепер Bandar-e Anzali) і далі на тягаровых автах перевезено іх в околиці Тегерану. По пару місяцях в лагри для втікачів Аделя дістала роботу в Тегерані, перше як домова поміч, а пізнійше як тлумач при командуваню Американьской Армії. Там працювала до 1945 рока, а Александер ходил до польской школы.

По закінчю войны перевезено польскы родины до Ливану (груден 1945). През векшіст 1946 рока Качмарчыкы мешкали в Бейруті, корыстаючы з помочы Медженародной Організації для Втікачів / International Refugee Organization. В 1946 і 1947 роках Аделя прібувала дознати ся про долю Ярослава і родины в Польцы. Одначе вшыткы листы, в тым тоты од Червеного Креста, вертали ся з том самом одповідю: “неє інформації.” По семох роках од часу арешту, згідні з правом, суд признал Ярослава за гмершого. Аделя пізнійше вышла за

⁴⁶Stanisław Ciesielski, *Polacy w Kazachstanie w latach 1940-1946. Zesłańcy lat wojny* (Wrocław, 1996), тіж на Інтернети: <http://www.sciesielski.republika.pl/kazachstan/spiskaz.html>

муж за австрійського втікача, інженера Вальтера Стайнгаузера/Walter Steinhauser і з ним в 1952 році виїжджала до Аргентини.⁴⁷ Гмерла в 1989 році в Буенос Айрес.

Сын Александер

Думаючи, же повороту до Польщі неє, Аделя записала Александра до середньої школи в Бейруті, де вчено по англійськи, што дало йому пізніше можливість записати ся на Американській Університет в Бейруті /American University in Beirut (1950), де студіювал хімію і дістал ступень бакаляра (1954).

В грудни 1954 рока Александер был в Єгипті і од того часу датує ся його фасцинация єгиптологійом. В 1955 році Александер дістал американську візу і през Італію, Аргентину (де два місяци был з мамом) приплынул до Америки. Там продолжал свою едукацию, евентуальні робячы докторат ("Some chemical properties of the silicon subchlorides," Washington University, St. Louis, 1960). В грудни 1959 рока оженил ся з Патрішіом Гаріс/Patricia Harris, з котром мал двоє діти: Елізабет (вр. 1961) і Пітер Александер (вр. 1965). Перше працювал на Перду/Purdue Університеті (1960), а пізнійше на Гарварді/Harvard (1960-62) де дістал стипендію і працювал з Вільямом Липскомом /William Lipscomb (вр. 1919), котрому пізнійше признано Ноблору Нобля (1976). З Гарварду перешол до Дартмутф Коледж /Dartmouth College (1962-68), а пізнійше был професором на Тафтс/Tufts Університеті (Madford, Massachusetts, 1968-1992).⁴⁸

До 1972 р. занимал ся синтезом складників бору, котры мож ужывати до радіотерапії новотворів мозгу. Продолжал одначе тіж свої єгиптологічны заінтресуваня студіюючи на Єйль/Yale University і евентуальні зачал вчыти на Тафтс історію Єгипту і єгипетській язык (як чытати героіліфы). Од 1973 рока застосувал своє знаня органічної хімії до єгиптологічных студій. Од

того часу бадал і выпрацувал новы, докладнійшы технікы ідентифікуваня шлідовой кількосты розкладаючых ся хімікаліів в античных материялах, таких як органічны барвникы. Бадал тіж методы выпрацуваня достовірных хімічных критерий на підставі взаємного одношья ся фізычного вигляду, спеціальні кольору, античной клясычной і близко-східньої керамікы і ей хімічного складу.⁴⁹ Цілий шкільний рік 1974/75 перевьюл працюючи з єгипетском кераміком в Оксфорді, де повертал на місяц каждого літа до 1988 рока. По деси 30-тєох научных дописах вказала ся його книжка (написана разом з Robert E.M. Hedges, директором хімічного одділу Оксфордского лабораторії), *Ancient Egyptian Faience: An Analytical Survey of Egyptian Faience from Predynastic to Roman Times* (1983, 637 ст.), котра є стандартным джерелом інформації на тему єгипетской керамікы.

В 1962 і 1972 році Аделя і ей муж Вальтер одвіджали Александра в Америці, а в зимі 1973/1974 Александер з родином перевьюл два тыжні в Буенос Айрес.⁵⁰ Тепер на емеритурі, мешкат проф. Качмарчык во Франції (Sceaux). В е-маїлі до автора того допису (25 V 2008) писал він:

"Вшыткы мої пробы дознати ся – што ся стало з моім няньом завели. Прібувал ем польську і американську амбасады [в Москві], котры прібували дістати інформації з російского Міністерства Внутрішних Діл. Без поводжыня. Подібні нич не дало раду зробити Товаришья Памят [Общество Мемориал]. Вшытко што мам, то лем чутка, же він гмер на тыфус в часі транспорту з єдною вязниці до другой в 1944 році."⁵¹

Не є барз правдоподібне, же колинебуд ся дознаме де і як його няньо гмер. Лишат ся нам одначе памят про єдного з найвекшых політычных організаторів Лемків, доктора права Ярслава Качмарчыка.

⁴⁷ Лист Александра Качмарчыка до Богдана Горбаля з 5-ого лютого 1997 року. Архів автора.

⁴⁸ *American Men and Women of Science 1989/1990* (New York, 1989): 164.

⁴⁹ „Alexander Kaczmarczyk,”

<http://chem.tufts.edu/faculty/emeritus/kaczmarczyk/index.html>

⁵⁰ Е-маїль Александра Качмарчыка до автора, 10 VI 2008.

⁵¹ Оригінальний текст по англійськи, тлумачыня автора.